

Ahî
Şerafeddin
Camii
minare ve
taçkapaşı-
Ankara

dir. Bu iki kardeş, caminin yakınında türbesi bulunan Ahî Şerafeddin'in (ö. 751/1350-51) babası ile amcasıdır.

Cami bir dikdörtgen biçiminde olup kible duvarına dikey dört ahşap direk dizisi ile beş sahna ayrılmıştır. Orta sahn yanlara göre daha geniş olduğu gibi tavanı da daha yüksekçedir. Caminin esas girişi olması gereken kesme taştan yapılmış ve bir taçkapa hüviyetini taşıyan kuzey kapısı, ahşap kadınlar mahfiline çıkmakta, doğu ve batı duvarları üzerinde bulunan iki kapı ise cami harimine açılmaktadır. Caminin yapımında moloz taşlarla arasında Roma ve Bizans devirlerine ait pek çok işlenmiş devşirme parça da kullanılmıştır. Direk başlıklarının devşirme olmasına rağmen tavan çok itinalı bir işçilikle işlenerek ahşap konsol ve kirişlerle düz olarak yapılmış ve üzeri kiremitle örtülmüştür. Anadolu'daki Selçuklu mihraplarının en güzellerinden olan mihrabın stalaktitli bir nişi olup yüzü mozaik çinilerle kaplanmış, süslemesinde alçı da kullanılmıştır. Caminin ceviz ağacından yapılmış minberi de aynı derecede değerli ve muhteşem bir güzelliktir. Üzerindeki diğer kitâbeden öğrenildiğine göre 689 (1290) yılında Mehmed b. Ebû Bekir adında bir neccâr tarafından yapılmıştır. Minberin kapısı, tacı, iki yan aynalıkları ve korkulukları zarif oymalarla bezenmiştir. Minaresi sekiz köşeli bir pabuç kısmı üzerinde yükselen kalın yuvarlak gövdeli olup yer yer gök mavisi lâcivert çinilerle süslenmiştir. Cami-

nin dışında bir hazîre ile Ahî Şerafeddin Türbesi bulunmaktadır. Bu cami sadece Ankara'nın değil, bütün Anadolu'nun aslî karakterini ve kıymetli unsurlarını günümüze kadar koruyabilmiş en değerli Türk eserlerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mübârek Galib, *Ankara Mescidleri ve Camileri*, İstanbul 1341; a.mlf., *Ankara II: Kitabeler*, İstanbul 1928, s. 8-9; P. Wittek, *Zur Geschichte Angoras, Festschrift G. Jacop*, Leipzig 1932, s. 344; E. Mamboury, *Ankara Guide Touristique* (baskı yeri yok), 1933, s. 211-216; Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1971, s. 20-24; Ömür Bakır, *Anadolu Mihrabları*, Ankara 1976, s. 196-198; *Türkiye'de Vakıf Âbideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, III, 346-357; K. Otto-Dorn, "Seldschukische Holz Säulenmoscheen in Kleinasien", *Aus der Welt des Islam: Festschrift für E. Kühnel*, Berlin 1959, s. 68-69; a. mlf., "Der Mimbar der Arslanhane moschee in Ankara", *Anatolia*, I (1956), s. 71-75; M. Zeki Oral, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", *VD, V* (1962), s. 51-52.

SEMAVİ EYİCE

AHİ ŞERAFEDDİN TÜRBESİ

Ankara'da
Samanpazarı semtinde
XIV. yüzyıla ait türbe.

Arapça kitâbesine göre 731'de (1330-31) Ahî Hüsâmeddin için yapılmıştır. İçindeki yedi kabirden biri onun, bir diğeri 751'de (1350-51) vefat eden oğlu Ahî Şerafeddin Mehmed'indir. Ayrıca burada Ahî Şerafeddin'in kızı Devlet Hatun (ö. 763/1361-62) ile Ahî Hüseyin'in kızı Ayşe Hatun'un (ö. 833/1430) sandukaları da bulunmaktadır. Diğer üç sandukanın ise Ahî Hüsâmeddin'in soyundan gelen kimselere ait olduğu tahmin edilmektedir.

Ahî Şerafeddin Türbesi sekizgen bir plana göre yapılmış olup alt kısmı karedir. Üstünü dıştan sekiz, içten on altı dilimli kâgir bir sivri külâh örter. Böylece kareden on altıya geçiş, ustalıklı bir biçimde tromplar, köşe üçgenleri ve ufak nişlerin yardımıyla sağlanmıştır. Türbe değişik ölçülerde ve cinslerde devşirme taşlardan yapılmıştır. İçerisindeki yedi sandukadan bir tanesi alçı kabartmalarla süslüdür ve Ahî Hüsâmeddin'e aittir. Sahibi belli olmayan diğer bir sanduka da yine alçı tezyinatlı olup üzerine kelime-i tevhid işlenmiştir. İki sanduka ise altıgen mavi renkte çinilerle kaplanmıştır. Devlet ve Ayşe hatunların sandukaları mermerdendir.

Ahî Şerafeddin'in ahşap oymalı sandukası
(Ankara Etnografya Müzesi)

Ahî Şerafeddin'e ait kabrin ise bugün sadece sanduka eteği yerinde durmaktadır. 1933'te Ankara Etnografya Müzesi'ne götürülmüş olan ceviz ağacı sanduka üzerinde ölünün adından başka, Âyetü'l-kürsî ve başka âyetler yazılıdır; ayrıca zengin bir oyma süsleme de görülür. Türk ağaç işçiliğinin en güzel eserlerinden olan ve tabut biçiminde bir sanduka ile altı kare, üstü çokgen sivri külâhlı küçük bir türbeye benzer başlık kısmından meydana gelen bu sandukanın Nakkaş Abdullah b. Mahmud tarafından yapıldığı kitâbesinde belirtilmiştir. Ahî Şerafeddin Türbesi ve ona ait sanduka, Ankara'nın Selçuklu devrine ait en başta gelen tarih ve sanat âbidelerindendir. Evvelce etrafında yer alan ve içinde pek çok eski mezar taşı bulunan hazîre bozulmuş, taşlar başka yerlere taşınmıştır. Yalnız bunlardan, 781'de (1379-80) vefat eden Ali Hüsâmeddin Hüseyin b. Yûsuf'un mezar taşı kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mübârek Galib, *Ankara Mescidleri ve Camileri*, İstanbul 1341, s. 49; a.mlf., *Ankara II: Kitabeler*, İstanbul 1928, s. 13; Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1971, s. 111-113; Z. Oral, "Ahî Şerafud-din Türbesi ve Sandukası", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi 1959*, Ankara 1962, s. 306-321.

SEMAVİ EYİCE

AHİD

(الهد).

Çeşitli ilimlerde
farklı anlamlarda kullanılan bir terim.

Ahd, masdar olarak, "bir şeyin yerine getirilmesini emretmek, tâlimat vermek; söz vermek" mânalarına geldiği gibi, isim olarak, "emir, tâlimat, taah-

hüt, antlaşma, yükümlülük, itimat veren söz" anlamlarına da gelir. Ahidde hem yemin, hem de kesin söz verme anlamı vardır. Yemin ahdin dinî ve kutsî yönünü, söz verme de ahlâkî yönünü teşkil eder. İttifak hükümlerini (Tanrı ile İsrâiloğulları arasında yapılan ahdin hükümleri) ihtiva ettiği için, yahudi ve hristiyan kutsal kitaplarına Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd denilmiş, İslâm devletinin hâkimiyeti altında yaşamak üzere kendileriyle anlaşma yapılan gayri müslimler için **ehlü'z-zimme** yerine **ehlü'l-ahd** tabiri kullanılmıştır.

□ **DİNLER TARİHİ.** Ahd-i Atîk'in İbrânice'sinde **berît**, Yunanca tercümesinde **diatheke** olarak kullanılan ahid "ittifak, anlaşma ve sözleşme" anlamlarına gelmektedir ve Ahd-i Atîk'te Allah ile İsrâiloğulları arasındaki anlaşmayı ifade etmektedir. Allah, çeşitli dönemlerde insanlarla ahid yapmıştır. Hz. Nuh ile ona iman edenlerin kurtuluşu ve **tûfan**'ın bir daha vuku bulmaması için ahid yapılmış, buluta konan yay (gökkuşağı) bu ahdin âlâmeti sayılmıştır (bk. Tekvîn, 6/18, 9/12, 15, 16). Hz. İbrâhîm ve soyundan gelenlerle de bir ahid yapılmış olup sünnet olmanın âlâmet kabul edildiği (bk. Resullerin İşleri, 7/8) bu ahde göre, Ken'ân diyarı onlara miras olarak verilecektir (bk. Tekvîn, 13/15, 17, 15/18, 17/2-8). İsrâiloğulları ile Sînâ'da, Horreb'de bir ahid yapılmıştır (bk. Tesniye, 5/2, 29/11). Hz. Mûsâ'nın Allah ile İsrâiloğulları arasında aracı olduğu bu ahde göre, İsrâiloğulları Allah'ın sözünü dinleyip yapılan ahde sadık kaldıkları takdirde, bütün kavimlerden daha üstün, "Allah'ın kâhinler melekûtu ve mukaddes milleti" olacaklardır (bk. Çıkış, 19/5-6). Ahdin şartı olarak onlardan **on emir***e uymaları istenmiştir (bk. Tesniye, 4/13). Ahdin sembolü sebt (cumartesi) günü ve ona riayettir (bk. Çıkış, 31/16-17). Ahdin gerçekleşmesi için bir takım takdimeler, merasimler ve usuller konulmuştur (bk. Çıkış, 19/24). Ahid daha sonraki nesille Moab ovasında yenilenmiştir (bk. Tesniye, 29/1). Levililer'le (bk. Sayılar, 18/1-19; Malaki, 4/8) ve Dâvud ile de ahid yapılarak onun zürriyetine ebedî taht vaad edilmiştir (bk. Mezmurlar, 89/20-30; İkinci Samuel, 7/1-29; Birinci Târihler, 17/1-27). Yahudiler, Allah ile kendi aralarında kurulan bu ahde çoğu zaman riayet etmemişler (bk. Tesniye, 29/25; Birinci Krallar, 19/10; İkinci Târihler, 12/1; Yeremya, 22/9; Daniel, 2/30) ve bu yüzden cezalandırıl-

mışlardır (bk. Tesniye, 17/2; Yeşû, 7/11, 23/16; Hâkimler, 2/20; İkinci Krallar, 18/9-12; Mezmurlar, 132/12). Tanrı, günah işleyerek ve verdikleri sözü tutmayarak ahdi bozan yahudileri (bk. Yeremya, 31/32) önceleri himaye etmemiş (bk. Yeremya, 32/37), fakat daha sonra onlara acımış ve kendileriyle yeni bir ahid yapmıştır (bk. Yeremya, 31/31-34, 32/37-41). Bu ahde göre Tanrı, şeriatını onların içine koyup yürekleri üzerine onu yazacak, kendisi onlara "Allah", onlar da ona "kavim" olacaklar ve böylece günahları bağışlanacaktır (bk. Yeremya, 31/34).

Ahd-i Cedîd'de ise bu kelime farklı bir mâna kazanmıştır. Buna göre, İsa'nın şahsında Tanrı insanlıkla yeni bir ahid yapmıştır. Bu yeni ahid, Sînâ ahdini yürürlükten kaldırmış, fakat insanlığın kurtuluşu için yapılan vaadleri tamamlamıştır (bk. J. Haspecker, *EF*, I, 44). Son akşam yemeğinde Hz. İsa, kendi eti ve kanını yeni ahdin sembolü olarak göstermiştir (bk. Matta, 26/28; Luka, 22/20). Sînâ ahdi ile yeni ahid arasındaki farklar Pavlus (St. Paul) tarafından ortaya konmuştur (bk. Korintoslular'a İkinci Mektup, 3/6-18). Eski ahid sadece İsrâiloğulları'na has iken yeni ahid bunu diğerlerine de teşmil etmiştir (bk. Matta, 28/19-20). Yahudi kutsal kitaplarına Ahd-i Atîk, İsa'dan sonrakilere de Ahd-i Cedîd denilmesi hristiyanlara göredir ve yukarıdaki telakkiye dayanmaktadır.

İslâmiyet'e göre Allah, emirleri yoluyla ve peygamberleri vasıtasıyla insanlardan ahid almıştır. Yahudi ve hristiyanlardan alınan ahid de bunlar arasındadır. Allah, İsrâiloğulları'ndan, namaz kılıp zekât vereceklerine, peygamberlerine inanıp onları destekleyeceklerine ve Allah'a güzel takdimelerde bulunacaklarına (faizsiz borç vereceklerine; bk. el-Mâide 5/12), Allah'tan başkasına tapmayacaklarına, anaya babaya, yakınlarla, yetimlere, düşkünlere iyilik edeceklerine (bk. el-Bakara 2/83), birbirlerinin kanlarını dökmeyeceklerine, birbirlerini yurtlarından çıkarmayacaklarına (bk. el-Bakara 2/84-85) dair söz almıştır. Fakat onlar, Allah'a verdikleri sözü yerine getirmemiş, ahidlerini bozmuş ve bunu alışkanlık haline getirmişlerdir (bk. el-Bakara 2/100; el-Mâide 5/13). Mûsâ'ya karşı geldikleri için üzerlerine azap çökünce bunun kaldırılmasını istemişler, Mûsâ da onlara, Allah'a verdikleri sözü hatırlatmıştır (bk. Tâhâ 20/86). Çünkü yahudiler ne zaman Allah'a söz vermişlerse, içlerinden çoğu bu ahdi bozmuş-

tur (bk. el-Bakara 2/100). Allah, hristiyanlardan da ahidler almış, fakat onlar sözlerinin bir kısmını unutmuşlardır (bk. el-Mâide 5/14). Bütün önceki ümmetlerden ahid alınmış olmasına rağmen, Hz. Muhammed'den ümmeti adına bir ahid alınmamıştır. Ancak Peygamber'e baş eğip tâbi olanlar övülmüş, sözünden dönenlerse yerilmiştir (bk. el-Feth 48/10).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ahd" md.; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn* (nşr. M. Abdülkerîm Kâzım er-Râzî), Beyrut 1404/1984, s. 446-448; *Lisânü'l-'Arab*, "ahd" md.; G. E. Mendenhall, "Covenant", *IDB*, I, 714-723; J. Haspecker, "Alliance", *EF*, I, 38-45; J. Schacht, "Ahd", *EI*² (Fr.), I, 263; Frederick C. Grant, "Covenant", *EAm*, VIII, 129; *DCR*, s. 214; T. K. T., "Covenant", *EBr*, VI, 675-676; W. Adams Brown, "Covenant Theology", *ERE*, IV, 216-224.

ABDURRAHMAN KÜÇÜK

□ **TASAVVUF.** Kur'an-ı Kerîm'de, Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem'e, Mûsâ'ya, İbrâhîm ve İsmâil'e ahid verdiği ifade edilir (bk. el-Bakara 2/125; el-A'râf 7/134; Tâhâ 20/115). Bu ahid, genellikle emir veya tâlimat verme şeklinde açıklanmıştır. Yine Kur'an'da Allah'la kulları arasındaki bir ahidleşmeden de bahsedilmiş (bk. Yâsîn 36/60) ve Allah adına verilen ahdin bozulmaması istenmiştir (bk. en-Nahl 16/91). Allah'la yaptıkları muahedeye sadık kalanlara büyük mükâfat vaad edilmiş (bk. el-Feth 48/10), ahidini yerine getirmeyenler bozguncu olarak nitelendirilmiş (bk. el-Bakara 2/27) ve Allah'a karşı ahidlerini hiçe sayanların âhrette hiçbir nasip alamayacakları haber verilmiştir (bk. Âl-i İmrân 3/77). "Siz bana verdiğiniz ahde sadık kalın ki ben de size verdiğim ahdi ifa edeyim" (el-Bakara 2/40) meâlindeki âyet değişik şekillerde tefsir edilmiştir. Bir yorumla göre âyetten geçen birinci ahid, Allah'ın kullarına olan emir, yasak ve tavsiyeleri, ikinci ahid ise Allah'ın kullarına vaad ettiği af ve mükâfatıdır. Diğer bir görüşe göre birinci ahid Allah'ın ahdi, yani kulları üzerindeki hakkı, ikinci ahid de kulların rableri üzerindeki haklarıdır. Bir hadise göre Allah'ın kul üzerindeki hakkı, kulun şirk koşmaksızın kendisine ibadet etmesi, kulun Allah üzerindeki hakkı ise azap görmeden cennete girmesidir (bk. Buhârî, "Libâs", 101; Müslim, "İmân", 48). Semavî dinler Allah'la kulları arasında var olduğuna inanılan bir ahidleşmeye dayanır. Hz. Peygamber dua ederken, "Allahım! Gücüm yettiği kadar ahidine ve vaadine sadakat gösteriyorum"